

تجربه نگاری در فعالیت های آموزشی

(با تأکید بر تجربه نگاری دست اندر کاران آموزش ویژه)

سید محسن اصغری نکاح / کارشناس ارشد روان شناسی - مدیریت آموزش و پژوهش استثنایی خراسان رضوی

اینکه چرا با وجود این جوهره‌ی عملی و کار آمدی فعالیت

مقدمه

های پژوهشی و علمی با رکود مواجه است؟ و در نهایت

تجربه جوهره‌ی دانایی، خبرگی و تخصص است. به

اینکه چگونه می‌توان این قابلیت‌های نهفته را شکوفا ساخته

زعم بسیاری از صاحب نظران و پژوهشگران (نظیر پترهافمن

و کفایت و شایستگی معلمان آموزش ویژه را احراز نمود؟

، دن گلد هیبر، دوی، منن، اسکان، ژینواگی، ویسلی^۱)

مقاله حاضر در پی کنکاش سؤال‌های مزبور به بحث پیرامون

تجربه، آموزش و پژوهش، پیوند ناگستینی دارند. پژوهش

اهمیت و ضرورت و ترغیب معلمان و دست اندر کاران آموزش

از بستر بررسی نظامدار^۲ و نقد فکورانه تجارب برمی‌خیزد و

ویژه به تجربه نگاری و ارایه مهارت‌های لازم و راهکارهای عملی

مشخصه بر جسته فعالیت معلمان حرفه‌ای و فکور^۳ درگیر شدن

آن، به بسط و تبیین محورهای زیر می‌پردازد:

آگاهانه با تجارب و سازمان دادن و کاربردی کردن آنهاست.

الف: معرفی تجربه نگاری و اهداف آن

معلمان عموماً و دست اندر کاران آموزش ویژه خصوصاً

ب: بررسی ضرورت و جایگاه تجربه نگاری دست اندر کاران

طی فعالیتهای آموزشی و توان بخشی، به تجارب ارزنده‌ای دست

آموزش ویژه

می‌یابند و شک نیست که تک تک ایشان گنجینه‌ای از تجارب

ج: پیوند تجربه نگاری و فعالیت‌های آموزشی - پژوهشی

ویافته‌های با ارزشی هستند.

د: شیوه و فرایند تجربه نگاری و نکات پیشنهادی

لیکن سؤال اینجاست با این وجود، چرا تجارب ایشان بصورت

مؤثری در فرایند فعالیت‌های آموزشی و توان بخشی لحاظ

نمی‌گردد؟ چرا تجارب در حصار ذهن معلم و یا حداقل در

حصار چهار چوب کلاس (وعمل فردی وی) محصور است؟ و

الف) معرفی تجربه نگاری و اهداف آن

صاحبان حکمت و اندیشه تجربه را عامل مهمی در موفقیت و بهروزی دانسته و یکی از عوامل بکارگیری افراد را میزان تجربه ایشان می دانند^۱. متخصصان و علماء تعلیم و تربیت تجرب را منبع با ارزشی برای تأمل و ارتقاء حرفة ای می دانند. در برخی جوامع ، فرهنگ نگاشتن تجرب و در معرض قرار دادن آنها بقدرتی نهادینه شده که افراد حتی جریان موفقیت ها و دست یافته های زندگی روز مره خویش (از جمله کامیابی های اجتماعی ، اقتصادی و موفقیت در فرزند پروری و تجرب معنوی و فرهنگی) را ثبت نموده و با بررسی و تأمل در آنها مقالات ، کتب و همایش هایی را تدوین می نمایند. لیکن جای بسی تعجب است که چرا معلمان و دست اندکاران آموزش ویژه که به مراتب دارای تجرب غنی تر و تخصصی تر هستند ، دست به نگاشتن آنها نمی زنند. ریشه این امر را باید در عدم آموزش کافی در دوران تحصیل عمومی و تخصصی یافت .

گویا زمان آن فرا رسیده که آموزش و پرورش به تجرب معلمان و تجربه نگاری بیشتر ارج نهد و شیوه های نظامدار درج و ارایه و ترویج آنها را با ترغیب و بستر سازی فراهم آورد. بصورت مجمل به نظر می رسد حلقه مفقوده ای انجام فعالیت های پژوهشی و انگیزش معلمان، عدم توجه به تجربه و تجربه نگاری است.

هر عملی که انجام می شود می تواند حاوی تجاری باشد که بکار بستن آن در اعمال آینده کیفیت و کمیت انجام عمل را بهبود بخشد. بدین ترتیب تجربه نگاری عبارت از اندیشیدن به تجرب حاصل از انجام امور و ثبت کردن و ماندگار نمودن آنهاست.

**تجربه نگاری دقیق و تأمل در فعالیت ها
و ثبت شیوه انجام آنچه به دست آمده
همراه با هم فکری با دیگران و استفاده
از نقطه نظرات ایشان. در جهود
بخشیدن به امور و رشد کردن است.**

بدین لحاظ تجربه نگاری آمیزه ای از اندیشه و آزمایش و نگاشتن و تعامل و انتقال تجرب است.

در یک کلام تجربه نگاری یعنی: بررسی تجرب به دست آمده از فعالیتها و اعمال ، ثبت آنها و انتقال دادن و کاربردی نمودن تجرب ، تجربه نگاری فعالیت جدید و اضافه ای نیست فقط کامل کردن زحمات انجام شده و ماندگار کردن آنهاست.

ب) ضرورت و جایگاه تجربه نگاری

توجه به تجرب و استفاده از آنها در زندگی روزمره و فعالیت تخصصی از دیر باز شناخته شده و مورد تأکید بوده است.

پس می توان از این سنگ زیرین شروع کرد که این زیربنای سرعت و سهولت با اقدام پژوهی و پویایی و خلاقیت پیوند برقرار می نماید.

تجربه نگاری سرمشق پژوهش و تفکر است.

با تأمل در ضعف و کم اثربودن آموزش‌های پژوهش (علی رغم اهتمام و با ازعان به دیگر علل) نکته ظرفی دیگری آشکار می گردد و آن مشکل مشترک و دشواری رایج دانش آموزان ، دانش جویان و دست اندکاران تعلیم و تربیت در نوشتن نظامدار ایده ها و تراویشات فکری است.

به راستی چرا با این همه تأکید بر پژوهش پژوهشگر در نظام آموزشی(درسطح پایه و عالی) بهره و ثمره کافی در خروجی مراکز آموزش مشاهده نمی شود؟ نکته در اینجاست که پژوهش از دو قسمت عمدی اندیشه ورزی و تأمل و به عینیت در آوردن آنچه در ذهن است تشکیل شده که در نظام آموزشی ما بر یادگیری گامهای پژوهش ، چهارچوب کار و تا حدودی بر اندیشه ورزی و تعمق ، تأکید می شود غافل از آنکه پیش و بیش از اینها ، آموزش و تأکید بر مهارت به عینیت درآوردن و نگارش ایده ها ، حیاتی تر و ضروری تر است.

با وجود آموزش های معمول در تربیت پژوهشگر ، مساله غافلگیر کننده آنجا خودنمایی می کند که از دانش آموختگان (دره رکلاس و هرسطحی) خواسته شود تا ایده های خود پیرامون مطلبی را حداقل در دو صفحه بنویسند، احتمالاً نتایج مشاهده

هر چند امروزه اقدام پژوهش کانون توجه تعلیم و تربیت است لیکن ، نباید فراموش کنیم که تا تجربه معلم ارزش و جایگاه واقعی خود را نیابد و تا مهارت و فرهنگ ثبت تجربه معلمان درونی نشود ، روند اقدام پژوهشی درکشور ما (علیرغم اهتمام جدی و فعالیت های گسترده انجام پذیرفته در چند سال اخیر) با کندی و کاستی روبه روست. از دیگر سوی مطرح شدن و پیشرفت اقدام پژوهی و دیگر انواع پژوهش کمی و کیفی مرهون افراد و جوامعی است که مهارت و فرهنگ تجربه نگاری از پیش در آنها نهادینه شده است.

نهادینه کردن تجربه نگاری گامی

بنیادی در پرورش معلمان فکور .

پژوهندۀ ودا اذکیزه می باشد.

برداشتن این گام در ابتداء مستلزم مهارت آموزش و ایجاد درگیری فعال ، آموزش و کاربست مهارت‌های پایه ای تعمق ، نوشتن و جست و جوگری است.

هیچ معلمی نیست که صاحب تجربه ارزشده ای

خواهد. اما بسیاری از معلمان در مقابل انجام

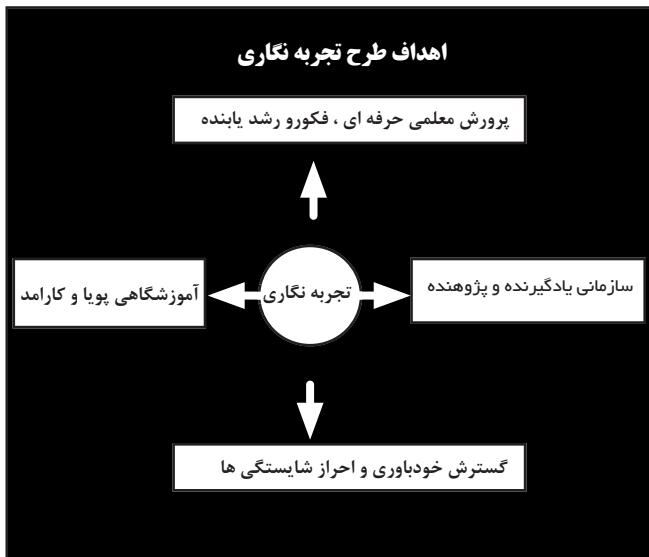
اقدام پژوهی مقاوم و کریزاند.

معلمان بسیاری در دعوت به اقدام پژوهی احساس کمبود و کاستی می کنند اما دعوت از معلمان برای نگارش تجرب خویش برای اکثر ایشان میسر ، چالش انگیز و دست یافتنی است.

علاوه بر آنچه ذکر شد اهمیت و ضرورت توجه به تجربه نگاری

بصورت جزئی تر در موارد زیر محرز می گردد:

✓ نگارش تجرب، آنچه را انجام می دهیم و آنچه به دست می آوریم را عینی و قابل مشاهده می کند و بعنوان سندی

قابل مراجعه در دسترس شخص و دیگران قرار می دهد.

✓ نگاشته حاصل از تجرب امکان بیشتری برای تعمق و تفکر نظامدار فراهم می آورد و از پراکندگی فکری و ذهنیت گرایی و پنهان شدن ایده ها و فراموش شدن آنها جلوگیری می کند.

✓ تعمق و تفکر مزبور، بازخوردهایی فراهم می آورد که به

حک و اصلاح عملکرد کمک به سزاگی می کند.

✓ معمولاً نوشه هر فرد از آنجا که ما حصل اندیشه و عمل اوست، دارای بار عاطفی و انگیزش برای نگهداری، گسترش و مراجعه مکرر

درهاین راستا اگر از ایشان بخواهیم ایده های خود را بصورت

خلاصه و کلیدی دسته بندی و تلخیص نمایند و آنها را در بندهای اولویت بندی کنند مشکل بیشتر از گذشته به چشم می آید.

شاید به همین دلیل است که عموماً از نوشت (فرهنگ مکتوب) گریزانند و به گفتن و شنیدن (فرهنگ شفاهی) پناه می برند.

بنابراین پیش از هر آموزشی (و یا حداقل همراه هر آموزش پژوهشی) می بایست، میزان تسلط افراد بر به عینیت در آوردن و به نظام کشیدن ایده ها را بررسی کرده و آموزش نگارش تجرب و تأمل در آنها را در اولویت قرار داد. نگارش تجرب زیربنای تعمق و کنکاش نظامدار در اعمال است که از شخص و فعالیتهای تخصصی فردی اش شروع شده و به فعالیتهای نظام یافته گروهی و گسترده تر منتقل می شود.

مهارت به عینیت در آوردن اندیشه ما و نوشت آنچه در ذهن می کزد و نظام دادن به آن. یک مهارت ذاتی نیست بلکه مستلزم آموزش، تکرار و تمرین و تسلط یابی است

این امر برنامه ریزان و صاحب نظران حیطه آموزش پژوهش و پژوهشگری را به جدّ به تمهید شیوه های کارآمدتر فرا می خواند.

نوعی پویایی پژوهش و فکورانه را مدنظر داشته و از طرفی

طرحهای مختلفی (نظیر ارتقاء شغلی ، معلم پژوهنده و.....) به

فعالیت های پژوهش معلمان اهمیت سازمانی و اعتباربخشیده؛

به نظر می رسد ترویج تجربه نگاری می تواند سرآغازی برای

احراز بیشتر شایستگی های ایشان باشد.

تجربه نگاری می تواند اهداف و ابعاد عمدہ ای را در رابطه

با پژوهش معلمان حرفه ای ، فکور و رشدیابنده، سازمانی

یادگیرنده و پژوهنده، شکل دهی آموزشگاههای پویا و با

نشاط، و تقویت خودباوری پژوهش و احراز شایستگی های

معلمان ، اهداف و ابعاد عمدہ ای را برآورده سازد که در شکل

زیر نمای از آن ارایه شده است.

✓ معمولاً نوشته هر فرد از آنجا که ما حصل اندیشه و عمل

اوست، دارای بار عاطفی و انگیزش برای نگهداری ، گسترش و

مراجعةه مکرر است و بدین لحاظ رضایت خاطر و شور و شuf

آفریده و انگیزه درونی را در تداوم عمل افزایش می دهد.

✓ بررسی حین و پس از نوشتمن تجارب نقاط قوت و ضعف فرد

و فعالیت هایش را آشکار نموده و با تعدیل آنها باعث تسهیل

فعالیت های آینده و جلوگیری از اتلاف وقت و انرژی می شود

که تنها همین عامل بسیاری از سرمایه و وقت صرف شده برای

تجربه نگاری را جبران و توجیه می نماید.

✓ عینی شدن تجارب امکان کافی برای مشارکت و همفکری

مناسب دیگران را فراهم نموده و دیگران را از حاصل ایده

و تلاش فرد بهره مند ساخته و فرد را از انعکاس نظرات و

برداشت دیگران و اصلاح حاصل از آن برخوردار می نماید و از

دیگر سوی عملکرد معلمان آنگاه افزایش می یابد که تجاربشان

را در رابطه با فرایند یاد دهی - یادگیری را با همکاران خود در

میان گذارند (سرمد ، بازگان ، حجازی ، ۱۳۸۰).

✓ زهادینه شدن فرهنگ تجربه نگاری و استفاده از آن در امور

تخصصی باعث طبقه بنده شدن و نظام یافتن اطلاعات در

ذهن ازیک سو و باعث ایجاد نگرش سازمان یافته و تفکردر

پدیده می گردد که پایه های پژوهشگری می باشند.

✓ با توجه به آنکه نظام آموزش و پژوهش در سال های اخیر

ج: پیوند تجربه نگاری و فعالیت های آموزشی - پژوهشی

لذا ایجاد ساز و کارهایی جهت ترغیب معلمان در تأمل نظامدار در تجاربشن و به اشتراک نظر و بررسی گذاشتن آنها امری بسیار ضروری است که فرهنگ سازی و نهادینه کردن آن مستلزم آموزش و برنامه ریزی ویژه ای است. در همین زمینه ژینوآگی^۹ (۲۰۰۳) ایجاد بستری از تمرینات هدایت شده^{۱۰} و ارایه نمونه های معتبر و موقعیت های واقع بینانه را در آموزش تعمق در تجارب آموزشی ضروری می داند. همچنین پاتریسیا ویرلی^{۱۱} (۲۰۰۱) نیز معتقد است حلقه مفقوده فعالیت های تخصصی جاری، عدم توجه به جایگاه و مسؤولیت افراد در توجه به تجارب و مشاهداتشان می باشد. وی تشکیل انجمن های مشارکتی جهت تحلیل دوجانبه^{۱۲} تجارب و مشاهدات و مداومت در تصحیح و پالودن^{۱۳} اعمال را، راهبردی اثر بخش برای افزایش دانش می داند.

تجربه و معلمان فکور

تربیت معلمان فکور در اولویت اهداف تأمین نیروی انسانی و سرلوحه آموزش های تدامی نظام های آموزشی است. این در حالی است که برخی (نظری پترهافمن، ۲۰۰۳) بر این عقیده اند که هسته اصلی مبحث معلم فکور تجارت او هستند، تجارت منبع تعمق و تفکرند، معلمان دانش آموخته شده شان را از طریق تعمق در تجارت خویش بعمل در آورده و پرداخت می نمایند^{۱۴}.

به زعم بسیاری از صاحب نظران و پژوهشگران تجربه ، آموزش و پژوهش ، پیوند ناگسستنی دارند. پژوهش از بستر بررسی نظامدار^{۱۵} و نقد فکورانه تجربه ها بر می خیزد و مشخصه بر جسته فعالیت حرفه ای و معلمان فکور^{۱۶} درگیر شدن آگاهانه با تجربه ها و سازمان دادن و کاربردی کردن آنهاست . از این جهت هر نظام آموزشی و سازمان یادگیرنده ای که در پی ایجاد پویایی و خلاقیت است بدون عنایت و بررسی نظامدار، تجربه های اعضای خویش محکوم به ناپویایی و شکست است و تربیت معلمان کاوشنگ و متخصص مستلزم آموزش و ایجاد سازگارهای ترغیبی است .

تجربه و فعالیت آموزشی

فعالیت آموزشی و درگیر شدن با فرآیند یاد دهنی - یادگیری آمیزه ای از دانش ، مهارت و تجربه است. هر لحظه فعالیت آموزشی آبستن تجربه ای است که اگر مورد تأمل و بررسی قرار گیرد و بصورت نظامداری ثبت شود می تواند به افزایش دانش تخصصی و مهارت حرفه ای منجر گردد . توان تخصصی محصول تجارت گستردگی^۷ و توانایی کسب سازمان یافته دانش می باشد .

تجربه شرط لازم ذیل به خبرگی است

ظرفیت های جدیدی را در حل مسایل آموزشی بگشاید (ساکی و گروه نویسندهان، ۱۳۸۳).

در فرآیند اقدام پژوهی، هسته و زیر بنای کاوش ها، تجارب معلم است که مورد ارزشیابی، بازخورد گرفتن و ایجاد مدل و لحاظ کردن تغییرات در امر آموزش می شود.

به نظر می رسد گام اساسی در تربیت معلم پژوهشگر، توانمندسازی افراد در توجیه به تجارب و تعمق نظام یافته در آنهاست. این یک اصل است که هر تعمق و کاوش در تجارب قابلیت تبدیل به پژوهش را دارد. لیکن هیچ پژوهشی در خلاصه بدون در نظر گرفتن تجارب به انجام نمی رسد. بنابر این هر گونه سرمایه گذاری در ترغیب معلمان به کاوش در تجارب خویش بصورت مستقیم بازده پژوهشی دارد ایشان را برای انجام فعالیت های پژوهشی آماده می سازد.

۵: شیوه و فرآیند تجربه نگاری و نکات پیشنهادی

خمیر مایه تجربه نگاری تراوشتات فکری و ایده های پرورش یافته معلم است.

هر مساله یا موضوع یا فعالیتی در روند آموزش می تواند در ذهن سئوالاتی ایجاد کند. وارسی و کنکاش فکری و عملی در پاسخ دادن به این سئوال ها، ایده ها و فرضیات و نظریاتی را ایجاد می نماید که چهار چوب یک تجربه می شود. لذا برای شروع تامل و کاوش در تجارب بیش از هر چیزی یک ذهن آکنده از سئوال لازم است.

پژوهشگرانی (نظیر دوی، منن و اسکان)^{۱۶} نیز بر این عقیده اند که زیر بنای بحث عمل فکورانه در مقابل معمولی، اعتبار بخشیدن به تجارب معمولی از طریق تعمق لحظه به لحظه در آنهاست و تعمق و خودآگاهی معلم اغلب از طریق درون نگری در فعالیت ها دفاتر کاری، آلبوم های کاری^{۱۷} و دیگر مخازن تجارب شخصی دست یافتنی است (به نقل از پترهافمن، ۲۰۰۳). دانش در هر حیطه ای ماحصل مشاهدات و تجارب شاغلان و فعالان آن حیطه است که با گمانه زنی و فرضیه سازی در تمرینات آنها آمیخته است (پاتریسیاوبیزلی، ۲۰۰۳). شاید ایده های مطرح شده در باب اهمیت و ضرورت توجه به تجارب معلمان، برای بسیاری آشنا و بدیهی بنماید لیکن، علی رغم توافق نظر کامل بر سر اهمیت این امر، کمتر راهکار آموزشی جهت تعلیم و ترغیب معلمان به این مهم ارایه شده و کمتر روشهای عملی آن مدون شده است.

تجربه نگاری و پژوهش

هر فعالیت پژوهشی به نوعی محصول بررسی تجارب و سازماندهی آنها و فرضیه سازی و طرح آنها در قالبی جدید همراه انتزاع برداشت ها و تکمیل نقاط قوت و کاهش نقاط ضعف آنهاست. امروز اقدام پژوهی^{۱۹} و پرورش معلمان پژوهنده از آمال اصلی نظامهای آموزشی است و این در حالی است که پژوهش عمل (اقدام پژوهی) می کوشد تا با تکیه بر دانش و تجربه معلمان

۱. کدام یک از تجارب من قابل نوشتن بصورت تجربه نگاری است

تصویر اجمالی تجربه نگاری می تواند شامل محورهای زیر باشد:

(عنوان :)

۲. این تجربه ام چگونه شکل گرفت؟ (در چه کلاسی؟ با چه

۱. عنوان و موضوع تجربه

دانش آموزانی؟ حین چه فعالیتی؟ با چه وسایلی و ...)

۲. شرح نحوه شکل گیری تجربه

۳. بکار بردن تجربه چه نتایج و اثراتی به همراه داشت (برای من

۳. کاربردها و اثرات بکارگیری تجربه در آموزش یا حیطه های دیگر

برای دانش آموزان، در امر تدریس؟ برای آموزشگاه و ...)

۴. پیشنهادهایی برای دیگر همکاران

۴. برای همکارانی که می خواهند از تجارب من در فعالیت های

معمولانه ایکی از دلایل عدم گرایش افراد به فعالیت های

خویش استفاده نمایند چه پیشنهادهایی می توانم داشته باشم .

مکتب آن است که نمی دانند چه چیزی را و به چه صورتی

۵. این تجربه در چه موقعیت های دیگری کاربرد دارد؟ (برای

بنویسند. وجود یک الگوی مشخص که محورهای اصلی یک

چه دانش آموزانی، برای چه دروسی ، برای چه فعالیت های

نوشته را معرفی نماید و با سوالات برانگیزاننده ای جهت و مسیر

آموزشی و ...)

فعالیت را نشان دهد. می تواند در سازماندهی ذهن و تسهیل

و تسريع نوشتن کمک نماید. این کار برگ ها می تواند شامل

محورهای زیر باشد :

۱. عنوان تجربه

۲. شرح نحوه شکل گیری تجربه

۳. کاربردها و اثرات بکارگیری تجربه در آموزش

۴. پیشنهادهایی برای همکاران دیگر

۵. زمینه هایی که تجربه می تواند بکار آید.

محورهای فوق می تواند پاسخ به سوالات فعل کننده زیر عنوان

شود :

زیونویس ها:

1. Hoffman & Goldhaber & Gay & Dewey, Manen.& Schon&. Wesley
2. systematic
- 3 .reflective

۴. شاهد مثال این موضوع سیره و حکمت های اولیاء الهی است. از جمله دستور امیرالمؤمنین (ع) که در انتخاب افراد به مالک اشتر می فرمایند: وَتَوَحَّ مِنْهُمْ أَهْلَ التَّجْرِيبِ... . فَإِنَّهُمْ وَأَلْبَغُ فِي عَوَاقِبِ الْأُمُورِ نَظَرًاً : از میان آنها افرادی که با تجربه ترنده را برگزین که آنها در سنجش عواقب کارها بیناترند.

ودر جای دیگری درمورد نقش تجربه در موفقیت و نیکبختی می فرمایند: بدینه کسی است که از عقل و تجربه ای که نصیب او شده محروم ماند. و نیز می فرمایند: نگهداری تجربه ، بخشی از موفقیت است. البته نمونه این حکمت های بی بدیل و دستورعمل ها راهگشا در سیره معصومین و هم در آثار ادبی و فرهنگی ما بی شمار است و خود شایسته پژوهشی مستقل می باشد.

5. systematic
6. reflective
7. expensive experience
8. Dan Goldhaber
9. Geneva Gay
10. guided practice
11. Patricia W. Wesley
12. mutual analysis
13. refine
14. reflective practitioner
15. Peter Hoffman – Schon & van Manen & Dewey
16. introspection
17. scrapbooks
18. craft 19. Action Research

درجای جای این مقاله ممکن است تجربه نگاری و اقدام پژوهی متراff به نظر آید لیکن به زعم نگارنده ، تجربه نگاری فعالیت بنیادی تری است که برای معلم ملموس و دست یافتنی تر است و البته با کمی تحول و توسعه به اقدام پژوهی تبدیل می گردد. تجربه نگاری فارغ از سوساس (و بدون ایجاد حالت هراس و دافعه و ناتوانی مشاهده شده در معلمان در برابر اقدام پژوهی) معلم رافعال می کند. هرچند با اقدام پژوهی بسیار نزدیک و همپوش است.

منابع:

- بیلر، رابرت . (۱۳۷۶) . " کاربرد روانشناسی در آموزش " . ترجمه پروین کدیور ، چاپ دوم . مرکز نشر دانشگاهی تهران .
- ساکی ، رضا . گروه نویسنده‌گان (۱۳۸۳) . " اقدام پژوهی : راهبردی برای بهبود و ... " چاپ اول . انتشارات پژوهشکده تعليم و تربیت .
- سرمد، زهره ، عباس بازرگان، الله حجازی.(۱۳۸۰). " روش های تحقیق در علوم رفتاری " چاپ پنجم،نشر آگاه.
- Gay, Geneva . (2003) . *Developing cultural critical consciousness and self-reflection in preservice teacher education* .(Online)<http://www.findarticles.com> . /Theory Into Practice >
 - Goldhaber, Dan.(2003). *Mystery of good teaching: the evidence shows that good teachers make a clear difference in student achievement. The problem is that we don't really know what makes a good teacher – Feature* .(Online)<http://www.findarticles.com> > Education Next
 - Hoffman, Peter.(2003). *Beyond reflection: teacher learning as praxis* .(Online)<http://www.findarticles.com> . /Theory Into Practice >
 - Milner, H. Richard . (2003). *Teacher reflection and race in cultural contexts: history, meanings, and methods in teaching* .(Online)<http://www.findarticles.com> . /Theory Into Practice >
 - Stough, M. Laura. (2003). *Special thinking in special settings: a qualitative study of expert special educators* .(Online)<http://www.findarticles.com> / Journal of Special Education
 - Wesley, Patricia W. (2001). *Communities of practice: expanding professional roles to promote reflection and shared inquiry* . (Online)<http://www.findarticles.com> . Topics in Early Childhood Special Education >

